

KEES BOEKE

L. VAN GELDER

De beweging van de vernieuwing van opvoeding en onderwijs is voortgekomen uit de daadkracht van enkele pioniers, die de tekortkomingen van de traditionele opvoedings- en onderwijsmethoden scherp onderkenden en die, door intuïtie en wetenschap geleid, vorm wisten te geven aan nieuwe opvoedingsidealen. In deze kring van de pioniers, waarvan ons de namen van Decroly, Montessori, Kerschensteiner, Dewey, Washburne, Ferrière, Cousinet als voorgangers aan het begin van deze eeuw gegeven zijn, heeft Kees Boeke door zijn persoon en door zijn werk voor ons land zijn plaats als radicale vernieuwer van opvoeding en onderwijs verworven. In een land waar traditionalisme, praktische nuchterheid en fantasieloze behoudzucht meer gewaardeerd wordt dan persoonlijke visie en stoutmoedige inventie, is de waardering voor een figuur als Kees Boeke steeds vermengd geweest met gevoelens van afwijzing: een utopist, wiens denkbeelden wel aangehoord werden, maar die men tenslotte niet uitvoerbaar kon achten. Zo is in Boeke veeleer de persoon te zien, die buiten de officiële wetenschap, buiten de officiële organisatie van het onderwijs, buiten de traditionele wegen, zijn denkbeelden heeft moeten ontwikkelen en realiseren. In die strijd heeft hij zich tot een unieke persoonlijkheid ontwikkeld, in wiens leven het geloof in de opvoeding van de mens en de arbeid aan de mens tot een eenheid konden worden.

Door deze wording van zijn persoon is Boeke niet de schoolhervormer geworden, die in systematische strakheid de basis gelegd heeft voor een navolgbaar opvoedings- en onderwijssysteem. Hij is ook niet de theoreticus geworden, die de grondslagen van de nieuwe opvoedingsidealen heeft vastgelegd.

Boeke is een symbool geworden van de eenheid van denken, geloven en leven, zoals die slechts in zijn persoon tot uiting kon komen. Deze „eenmaligheid” doet alle overwegingen over een algemene betekenis voor opvoeding en onderwijs maar betrekkelijk lijken. Deze betekenis kan niet ervaren worden in zijn geschriften of in de door hem gestichte school: De Werkplaats, maar bovenal in het directe contact met zijn persoon. Zo hebben velen van ons het ervaren.

Juist in een periode, waarin de institutionele vormen van vernieuwing van opvoeding en onderwijs door de herziening van het onderwijsstelsel, door het inrichten van pedagogische instituten, door het vormen van

overlegscentra, ook in Europees verband, de overhand gekregen hebben, is het bijzonder moeilijk de waarde van de persoon te blijven erkennen. En dit spreekt temeer waar Kees Boeke door zijn geestelijke houding wel een leermeester is geweest, doch geen leerlingen heeft gevormd, wel een school gesticht heeft, maar geen school die model is geworden voor het onderwijs; wel geïnspireerd heeft tot doordenking van de opvoeding en het onderwijs, maar geen theorie heeft opgebouwd; wel een pedagogische praktijk heeft laten zien, maar geen model dat direct navolgbaar is.

Deze gebondenheid van levenswerk en persoon had tot gevolg kunnen hebben, dat Boeke's werk slechts in een kleine kring invloed uitoefende, maar door de kracht van zijn overtuiging straalden zijn ideeën in een brede kring uit en appelleerde hij bij velen aan het pedagogisch geweten.

Uit een leven vol activiteit kunnen hier slechts enkele momenten aangeduid worden.

Opgegroeid in een milieu van predikanten en onderwijzers, was hem de verbinding tussen religie en onderwijs niet vreemd. Zijn studie voor ingenieur te Delft heeft een minder sterke invloed op zijn denken gehad. De jaren in Engeland na 1909 deden zijn religieuze gevoelens sterker ontwaken en na zijn huwelijk met Betty Cadbury stelden beiden zich in dienst van het missionaire werk der Quakers.

Zijn arbeid in Nederland op onderwijsgebied begint in 1926 met de oprichting van „De Werkplaats”. Gedeeltelijk voortbouwend op de nieuwe hervormingsbeweging, maar daar toch een eigen inhoud aan gevend, werd „De Werkplaats” na 1935 een centrum van vernieuwing. Toen kreeg Boeke ook de leiding van de Werkgemeenschap voor Vernieuwing van Opvoeding en Onderwijs, die in 1936 als Nederlandse afdeling van de New Education Fellowship werd erkend.

Na de oorlog, in 1946, legde Kees Boeke zijn Werkplaatsplan in het landelijke congres aan het Nederlandse onderwijs voor. In dit plan ontvouwde hij de gedachte van de Kindergemeenschap, waarin de kinderen van 3- tot 19 jaar een eigen milieu verkregen. De Kindergemeenschap moet een harmonische ontwikkeling waarborgen voor intellectuele arbeid, voor handarbeid, maar ook voor de esthetische en de lichamelijke vorming. De leerkrachten en andere opvoeders zullen medewerkers moeten zijn, die hun taak als vrienden in de gemeenschap vervullen.

In plaats van het gezag der ouders, dient de ordening van dit gemeenschapsleven te berusten bij allen, door overeenstemming op grond van overleg.

De ontwikkeling van opvoeding en onderwijs is anders gelopen dan de hooggespannen verwachtingen van 1946 deden vermoeden.

De samenhang tussen de interne vormgeving en de vernieuwing van het systeem, tussen de vernieuwing van de pedagogische inhoud en de organisatorische vorm als algemeen principe voor het gehele onderwijs, zoals Boeke deze in zijn Werkplaatsplan voorstond, werd niet begrepen. Zijn arbeid aan „De Werkplaats” zette hij voort, maar de vernieuwing van het Nederlandse onderwijs moest op andere wijze, voorzichtiger en vooral geleidelijker op andere wijze worden voorbereid.

De noodzaak van een nieuwe ontwikkeling in de zin van een empirische, pedagogische wetenschap als basis voor deze vernieuwing wordt nu langzamerhand erkend. Maar het is juist op dit punt, dat wij de persoon van Kees Boeke steeds in gedachten willen houden. Het moderne wetenschappelijke onderzoek in opvoeding en onderwijs zal pas zin hebben, indien het gedragen blijft door de denkbeelden, die mede door Boeke tot uitdrukking zijn gebracht. In zijn arbeid beoogde Boeke meer dan een schoolhervorming, meer dan een vernieuwing van opvoeding en onderwijs: hij richtte zich op internationale verstandhouding, op mensenliefde en humaniteit, opdat de wereld tot vrede kon komen. Zij, die Kees Boeke in zijn arbeid ontmoet hebben, voelden zich door de confrontatie met zijn persoon opgenomen in de eeuwige pedagogische beweging, die gericht is op het ideale beeld van de mensvorming. Voortwerkend in onze dagelijkse arbeid is de pionier Boeke een blijvend appèl op onze pedagogische verantwoordelijkheid tegenover elk menskind.